

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ЈОВАН ГРЧИЋ

У НОВОМ САДУ, 31. ЈУЛА 1894.

ПЕСНИШТВО

ПРИЧА

Планина древна. Никад људска нога
Путеве њене проходила није;
Ту напрат расте и вињага многа
И хладна вода из камена бије;

И дивље зверје туд безбрижно ходи,
Нечиста змија плази се и гмиже
Али у гүсти, где се грање своди,
Ту гробак један усамљен се диже.

Давно, врло давно, млади витез један
Далеко од света ту је тугу снови,
У тишини благој трајо живот бедан
И пропалу своју љубав оплакиво.

За његове јаде нико знао није
И сузе и тугу од света је крио,
И једнога дана усред туге тије
Он приклони главу и ту заспи ти'о.

А хаџије неке проходеше туди,
Отпојаше песму и свето опело,
Засадише врбу и с тугом у груди
У дубини гроба сахранише тело.

И, сад, по том гробу цвеће тихо цвета —
Ал' кад-месец крене по вечитој стази,
Нека бледа сенка у планину слета
И на пусти гробак нечујно се слази.

И ту горко плаче... и гроб сву ноћ грли
А пред освит опет нечујно одлеће —
Ко је сенка ова, од куд она хрли,
О том нит' зна славуј, ни гора, ни цвеће...

Јов. А. Дучић

СЕЈИНА РЕЧ

ПРИПОВЕТКА ИЗ ГОРЊЕ СЛАВОНИЈЕ

(Свршетак)

XIX

Тана, кћи Лазина, беше већ у година-
ма, а изгледаше пуно старија, него што
беше у истини. Много се напатила. Ле-
по ју је отац био удомио у богату српску кућу

Рончевића у истом селу. Муж јој не беше, што
по кажу, на око момаг, али иначе беше добар
човек. Али Стану је увек привлачило срце за
њеним дилбером из доба девојачког и не мо-
гаше одолети врелој својој крви. Сагреси и

уништи породичну срећу своју. Сима, дилбер њен, пригрли ју к себи и с почетка беше јој добар, али временом се проневаљалио. Она се отрезнила, али беше већ касно. Учињена погрешка није се више дала поправити, те јој пије друго преостало, него да трпљиво подноси своју црну коб. Отац није хтео ништа о њој да зна, а и брат је се клонио као невредна створења.

У последње време настанила се са Симом у селу Кукуњевцу. Сима је ту чувао сеоска говеда а Стана је надничарила, да од глади не умре, јер је Сима сву зараду своју пропио, а када му не би ни то достајало, морала му и Стана давати од мучне заслуге своје, ако је хтела да не буде батина.

Те године, кад се с оцем састала, умре Сима. Њој бејаше, као да јој се сињи терет с груди свалио, али опет се растужи, јер не имађаше никога свога, а од свакога беше презрена. Да јој се барем помирити с оцем, помишљаше, било би јој некако лакше сносити невољу. Чула је, да је и Миле јако растужио старог родитеља, те помисли, да ју сад старац не би од себе бацио, јер би могао рачунати на њену помоћ, да поврати себи сина.

И договорила се с оцем, који јој, ако и тешко, опростио, шта ће и како ће.

На две недеље за тим упутила се у Липовац. Беше суморан јесењи дан. Сиви облаци пагањашу се небом, хладан ветар дуваше и скидаше жуто лишће с дрвећа. Стану обузели тужни осећаји. Ни честите кошуље нема на себи, а да је онда имала садашњу памет, могаше лепо проживети с венчаним мужем својим и изродити децу, која би јој у старости била лепа утеха и потпора. Не би се потуцала од немиле до недрага, нити би сваку кору хлеба сузама квасила.

»Али,« говораше сама себи, »можда ће мој пример поучити брата. Тешко детету, кад га стигну клетве очине! На то не помишљамо, кад треба, него тек онда, кад догори до ноката, бијемо се у прса. А шта то помаже? Не вреди ништа! Пропустиш ли једном срећу, оде за веке без трага!«

Из далека још опази белу кућицу.

»То ће бити двори мога брата. Саградио лену кућу, али куку! — кад нема среће у њој. Брате, брате, тако си мио својој сеји био! Морам те спасти и скинути са тебе очину кле-

тву; јер остане ли на теби, никада ти птичице запојати не ће...«

Закуца на врата, но нико јој се не одазва. Уђе унутра. Крај пећи у закутку сеђаше њој непозната женска, обучена у одело, којим се одевају Чехиње. »То је она!« помисли Стана и лепо јој назове Бога.

»Је ли то Милова кућа?« упита.

»Да, то је!« одврати Катинка кратко.

»Где је Миле?«

»Не знам. Шта ће вам?«

»Он је мој брат, дошла сам му у походе.«

Катинка неповерљиво премери дошљакињу од главе до пете; али она се знала показати тако, да Катинка није опазила никакве прикривене намере.

»Миле ми није још рекао, да има где сестру.«

»Јер се стидео рећи; увредила сам га, па писмо ишли једно другом. Сад сам дошла да се измирим с њиме, а ето њега нема код куће.«

»Ваљда ће скоро доћи; седите па причекајте.«

Женске мало по мало удариле у све поверљивији разговор. Катинка се тужила на Мила, како ју неправдо почео занемаривати, а Стана је опет признала, како је настрадала и остала саморана. Молила је Катинку да не пречи, пристане ли Миле, да се код њега настани само преко зиме, и обећа јој, да ће настојати, да Миле постане према њој обазривији.

Катинка се замислила. Говори ли та жена отворено, не би с горега било, настани ли се у кући. Могла би стишавати разјареност Милову и тиме у њихов живот повратити пређашњи мир и спокојство. А ако не говори искрено? Та није могуће! Она је сирота без куће и кућишта, биће јој захвална, даде ли јој кутић један у кући, да склони главу. Катинка пристаде, а Стана јој рече:

»Хвала ти, мила моја заовице! Знам, Милу је неугодно, што ти ниси нашег закона, и свет му то замера, али може он бити и с тобом сретан, јер си ти, видим, марљива и добра домаћица. Не смета ни то, што нисте венчани, та ја сам с тога баш и настрадала, што сам била везана па нисам могла да се спасем. Ја ћу гледати, да те омилим Милу и да му које-какве лудорије из главе избијем, па ћеш с њиме сретно поживети.«

Катинки беше мило. Она загрли Стану. Тако јој још нико није утешљиво говорио, али

сада јој говори баш рођена сестра њезина драгана.

«Понитоваћу вас као рођену мајку,» рече раздрагано Катинка, »учините ли, да ме Миле опет заволи.»

Око по дне дошао и Миле. Беше натмурен, као што беше и дан на пољу; али чим угледа сеју, севну му око веселије.

»Миле брате!« — »Сејо пожељена!« у исти мах проговорише и жељно се загрлише.

»Давно ли те не виђех!« кликну Миле.

»Давно богме, и много се променуло од то доба!«

Миле се намршти, али сестра настави:

»Добро ти, лепо си се окућио, а видим имаш марљиву другарицу, али чуто мене жалоснице! Ја већ старим, а немам нигде ништа. Потуцала сам се и пре, док је Сима био у животу, али сам бар имала камо главу склонути, а где ме сада јаднице! Подигох се, чула сам, да ми брат саградио кућу, па сам као мислила, да ће погледати на бедну сестру своју, и бар ме за време примити под свој кров.«

»Хоћу, сејо, хоћу; та како и не би!« рече Миле. »Старац је, знаш, своје ћуди, па се нешто на ме испизмио, не ће ни близу. Биће ми угодније, будем ли имао кога свога крај себе, јер веруј ми, готово сам од неке тескобе скапао, а у тебе је мила реч па ћеш ме тешити и блажити.«

XX

Од када се у Милову кућу уселила његова сестра, завладао је, барем на око, тих и миран живот. Миле се престао повлачити по крчмама а међу њим и Катинком није долазило до онако опорна преговарања. Миле беше понајвише тих и замишљен а по некад би и тешко уздахнуо. Разумела је Стана тај уздах, али још не беше време, да проговори своју реч. Кад би остала сама са братом, разговараху понајвише о оцу; Миле није хтео да се потужи сестри, какав га јад мори.

»За што не одеш до оца?« упита једном сестру.

»Све се накањујем, али некако ми се не да. Старац је једовит, могао би ме покарати, а крива сам. Боље је, да му не идем на очи.«

»Боље — и ја кажем: боље!« уздахну Миле. »Сиромах стари! А каква смо ми деца! Боље би било да нас није никада ни видео.«

»Ћути, браца! Биће боље; старац ће се удобровољити.«

»Никада, велим ти, никада! Растужили смо га јако, па када се тога сетим, волео бих, да ме црна земља прогута.«

Миле гледаше преда се, а нека туга, да не речем: очајање, изби му на лицу.

Катинка у тај мах уђе у собу те разговору би крај.

Опазила је Стана, како јој се братац суши и да мора у себи велике муке да мучи. »То се мора што пре отклонити,« рече сама себи, »иначе ће га да нестане. Није она њему прилика.«

Приближавао се велики празник рождества Христова. У свакој српској кући припрема се, да се прослави што достојније. Код Мила ништа. Погледа Миле сестру, погледа она њега. Растужи се Миле и нестале га. Повратио се касно у ноћ, легао у постељу, али целе ноћи није уснуо. Најпосле дошао и сам празник. Свуда се весело проводи, а код њега ништа. Лених српских обичаја, којих се свака кућа држи, код њега ни од корова. На бадње вече донео Миле из дућана свећу, запалио ју, простро нешто сламе, кукавно вечерао, извалио се на сламу, запалио лулу и стао са сестром разговарати, али му разговор не иде од срца. »Јесам ли ја Србин?« помишља у себи, »и је ли моја кућа српска кућа? Нема ту онога српскога весела и лепога разговора! Моја кућа је проклета кућа, а проклео ју је бабо мој, и право је имао.«

У селу чуше се прве пушке. Миле погледа Стану и тешко уздахну. Омрзну му и лула, одбаци ју од себе, пружи се полеђушке на сламу и загледа се у таваницу. Сећање га закупило. Сетио се детињства, када је још живела мајка и били сви на окупу. Славно су тада проводили Божић. Сто пун свакојаких ђаконија, на сред стола веселац у котарици, пуној свакојаким житом, окићен босиљком, јабуком и позлаћеним орасима, а на сред њ га божићна свећа. Чутура вина иде од руке до руке а песме пуно грло. Сетио се задњих година, кад је бадње вече проводио са старим оцем у његовој собици у угодну разговор и међусобној милој пажњи. Па другога дана весело коло крај цркве, девојке му се мило осмехују, осмехом га себи маме, а он игра час уз једну час уз другу. А сада? Мила прође телом као нека грозничавост. »Какав сам ја то постао човек?« промрмља. »Је ли била нужда да се тако упр-

љам, да се на мене морао згадити рођени мој отац и други људи, а сад управо и сам се на себе гадим...» Заклопи очи, окрене се поребарке и застења попут раздражена пса.

Катинка је одавна већ спавала, а кад виде Стана, да с Милом нема разговора, изађе на поље, спотакну главњу у пећи, поврати се у собу, укреше свећу и легне на сламу, али није ока склопила. Пред очима јој био непрестано стари отац, који у истоме месту има и сина и кћер, који га љуто увредише и ожалостише, самохран проводи ово вече, кад свој своје придолази, ма како удаљен био. О, како ли је у души уцвељеноме старцу! »Али,« шапташе сама у себи, »надај се, бедни старче, сутра можда загрлићеш сина, јер мислим е је дошао час, да се чује моја реч.«

XXI

Стари Лаза снуждио се у својој сиромашној ћелијици. На столу гори Божићна свећа. Има ту и котарица с весељаком и житом свакојаким, има кухана пасуља и сухе рибе, има и посна гибаница с орасима, има и ковртањ, а биће сутра и чесница, има и бочица са замедљаном ракијом. Старац свега тога ни додирнуо није, тек ако је два три пута гуцнуо ракије, да ојача трошно тело и да растера суморне мисли. Али ко ће да их растера, када гомилама наваљују а туга прелила се срцем... Седи самохрани старац, одбија густе диме из земљане луле и тешко уздише. Први је ово Божић, што га проводи сам. Како ли га је пре угодно проводио с јединцем својим крај чашице вина, у лепу разговор дочекивао доба, када треба звоном огласити, да се правоверни народ скупља на молитву и прославља рођење Спаса свету. Ох, како је сада старцу и пусто и празно, и тужно и немило!

»Љуто је забраздио мој син!« говораше полугласно старац. »Он је пропао, за мене је на веке изгубљен Стана га не ће обратити. Каква Стана, када га не гануше речи очеве, нити усколеба клетва моја! Тешко ли си ме ражалостио, Боже мој! Смилуј ми се, пошљи ми смрт, јер она ми једина може још помоћи. Већ ми је дотужио и живот. Једина ми је жеља била, да ми син буде честит, па кад није, више никакве жеље немам, него да умрем, да се на веке смирим. Какав ми је то живот, када немам никакве радости; једина ми се радост ускрати и сада ми је живот само на те-

рет. Погледај, Боже, на мене, смилуј ми се и ослободи ме ове беде!«

Нека тама навуче се старцу на очи, малаксалост обузе тело, он се пружи на свој кревет а лаган сан сведе му очи.

XXII

На црквеном торњу забрујаше звона, њихов глас јекну ваздухом и одјекну у колебама правоверних Липовчана. Свако ти то, који већ није био ради кола отишао, поскочи на ноге лагане, да похрли у цркву и запоје тамо у славу рождеству Христову.

»Устај, Миле!« зовну тихо Стана брата. »Први пут је звонило, хајдемо на јутрење.«

Миле устаде тромо и онако бунован погледа по соби, притегну кајеше на опанцима и рече:

»Хајдемо!«

»Да пробудимо и Катинку?« упита овлаш Стана.

»Пусти је!« одговори Миле једовито. »Што ће она у цркви, када и онако не схваћа, шта Србину Божић значи.«

Рекавши то тешко одахну.

На пољу владаше реска зима. Ведрина као стакло, снег под ногама шкрипи а на небу трепере сићане звездице. Миле затакао руке у рукаве лагана хаљинца и дрхтурећију ступа уз сестру. Чује се милогласно певање. И петли се умешали својим гласним једноликим кукуракањем.

»Миле брате,« пита га нежно сестра, »што си тако мучаљив и невесео? Знадеш ли, да је данас Божић, највеселији данак у дугој години?«

»Знам, сејо, знам, али ето спопала ме нека туга па ме сапиње и лишава сваке радости!« одговара сетно Миле.

»Буди Бог с тобом, тако млад момак, здрав и свој, па одакле та невеселост.«

»Одакле, одакле!« мрмља Миле. »Не знаш ли, сестро, да имадем оца, који ме проклео и тужан сам проводи овај благи дан. А пре?« — Миле се загрцну и прекину говор; али се брзо савлада и настави: »Љуто сам сагрешио оцу свом, неправедно сам му тугу нанео. Пре су ме само људи корели, а ноћас ми се у сну и покојна мати, Бог да јој душу прости! показала и спочитнула ми моје недело. Ето, какав сам ти ја човек, па могу ли весео бити... а невидим никаква излаза из моје беде.«

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Миле тешко хукну а Стана се зарадова и помисли: »Дошло је доба, да се чује сејина реч.«

»Велиш, да нема излаза?« прихвати она. »О, има, браца, има! Ако само хоћеш, можеш се решити беде, која те сатире. Добро сам на све пазила и видила сам, да си се тешко оковао. Није теба у те окове спутао нико, него твоја луда памет, па само од тебе и зависи, да ли ћеш их се решити. Како ти то, жалосни брате, живиш! Није то за нашега човека, за Србина. Камо данас свега онога, што овај дан веселим и најугоднијим чини. Само Српкиња знаде удесити, да се тога дана целе године сећамо. Па зар је она теби и пар! Где су ти биле очи? Сада те пече, је ли, пече? Та ћути, видим све. Пожутео си, као да си, Боже прости! из земље устао. Па зар ћеш се ти због једне неопранице упропастити? Онакав красан момак, па на што си се сада створио! Није то за тебе, велим ти, вели ти то цело село, а вели ти и бабо твој, који те је у гневу проклео, али у потаји горке сузе рони за забуделим сином; оплакује те, као да те више нема.«

»Сестро!« дахну Миле.

»Ћути, Миле, ћути, брате,« наставља Стана заносно »Видим ја, све видим. Ти се страшно једеш. Свет, отац, туђи закон све те то потире, а највише клетва очина. Учи се мојом несрећом. Ни ја нисам хтела да слушам оца, па ето видиш на што сам дошла. Тешко детету, на које падне клетва очина. Кућа такве деце не подиже се, већ пропада... Спаси се, брате, спаси! Отми се злу, још се отети можеш, а отац ти, који ме је и послао теби, поручује ти, да ће скинути клетву, повратиш ли се и постанеш ли честит човек.

»Сестро, шта ти кажеш? Отац те зар послао у кућу?« упита Миле зачуђено.

»Да, наш стари кукавни отац; а и брат си ми, па ме те и жао. Та под једним смо срцем узрасли, једну смо сису сисали. Заклињем те успоменом миле матере наше, прени се, одбаци од себе оно, што ти животу корен подгриза, па опет буди свој човек. Није за нашег човека никаква друга жена до ли Српкиња. Она једина може га разумети, она једина може подати милине и окрепе Србинову срцу, у њој јединој нађе Србин истинско уживање.«

»Сестро, из тебе Бог говори!« проговори Миле потресено, али не могаше даље, загрцну се а реч му застаде у грлу.

Звона забрујаше опет а Стана ухвати Милу за руку и нежно му рече:

»Журимо се, да чујемо лепо божићно јутрење.«

Миле је неусиљено ишао за њом, као што иде слабо дете за мајком, а тихо је појецавао.

XXIII

Кад је ушао у свети храм и чуо милогласно појање свете божићне песме, разли му се нека лагодност душом. После дуга времена сада је први пут слободније дахнуо и смелије погледао, а на лицу му се огледало блаженство. Он је прислушкивао мило појање, које га покретало, молио се свом Богу, мислио на мајку, која давно почива под земљом, на старога бабајка, с којим одавно није говорио, и на сејине речи, које су пале на његово јадно срце и окрепиле га, као што креиу роса на сунцу готово увели цвет.

Кад је дошло мирбожање, пришао је и Миле свештенику. Свако је долазио с другом, било отац са сином, брат с братом, рођак с рођаком, пријатељ с пријатељом, сусед са суседом. Сви су целивали свету икону, а кад их свештеник миром помазао, пољубили се и поздравили једно друго божићним поздравом. Миле погледао око себе но нико да му приђе. Мало подаље стајаше његов стари отац. Старац гледаше преда се и чињаше се, као да се предао тужним осећајима и да га се ништа, што се около збива, не тиче. Миле га погледа, задрхта и приђе му ближе. Старац подиже очи, па их опет спусти. Осећао је Миле, да старац не ће ништа за њ да знаде; али се осокולי, ухвати старца за руку, пољуби ју и рече му тихо:

»Праштај, оче, тако ти рождества Христова!«

Старац климну главом и прогунђа нешто неразумљиво.

Миле га повуче за руку до свете иконе. Целиваше ју, свештеник их миром помаза, пољубише се, а старца облише сузе. Наста гibaње и шаптање међу народом, а појац гласније запоја: »Рождество твоје Христe Боже наш —«

Старац не могаше утрти суза, тако навалише. Беху ли то сузе радоснице или жалоснице? И једно и друго, Србине брате мој! Старац плакаше од радости, што се састао са сином; а од жалости, што не могаше скинути проклетства с њега.

XXIV

Јутрење се свршило. Народ се разилазио кући.

Миле, саставши се са сестром, ухвати ју за руку и рече:

»Сејо моја мила! Твоје ме речи оснажише... хајдемо оцу, да му честитамо Божић и да му паднем пред ноге, да опрости своје јадном детету.«

»Жив, брате, био сеји својој!« кликне Стана. »О, како ће се наш тужни бабајко развеселити! Знала сам ја, да ће тако бити.«

И сестра пољуби брата.

Старац се још пре свршетка пожурио кући. Он никако не могаше зауставити суза, које потекоше од силна узбуђења, а зазор му беше да плаче пред светом попут слаба детета, па отишао кући, где се истом расплакао. Сео код стола, подлактио се, а главу на руке наслонио, па је јецао, јецао, чинило му се е ће му се срце распукнути.

»Боже, Боже мој, што ме караш тако љуто!« говораше кроз плач. »Дао си ми, да видим Мила, али ми ниси дао среће, да га назовем својим. Још више су ми ране позлеђене, љуте ране, које не могу преболети. Тужан ли је то Божић! Прими ме, Боже, себи, да други овако не дочекам...«

Неко куцну тихо на врата. Старац се трже и обриса рукавом очи.

У собу ступи Стана а за њом Миле. Старац разрогачио очи и не може да верује.

»Христос се роди!« чу се Станин глас.

»Ваистину!« пропента старац и посу их житом.

»Бабо!« настави јасним гласом Стана. »Одржала сам своје обећање, ево ти сина; опрости и благослови!«

Старац стајаше попут камена.

»Опрости, оче!« клекну преда њ Миле и ухвати га за дрхтаву руку. »Сестрина реч оснажила ме, покајао сам свој грех; ево ме, да те умолим: опрости, што сам те љуто увредио, скини клетву своју с детета свога, благослови га, да опет достане и мира и среће.«

Старац се заљуља. Није могао да верује својим очима.

»Миле се каје,« умеша се Стана. »Он ће поправити погрешку, а грех је већ покајао. Опрости, бабо, дана ти данашњега и тако ти се племе подмладило!«

Кад чу старац те речи, сину му лице блаженством. Он проговори:

»О, Боже, милостив ли си! Ипак ниси дозволио, да умрем у тешкој тузи за сином, кога сам проклео али га ипак нисам престао љубити. Устај, сине, праштам ти, јер се кајеш, као што и отац небесни прашта ономе, ко се каје.«

И старац подигну сина и притисну га на своје старачке груди, а Стана, гледајући ту радост, гласно проплаче...

Старац за тим посади своју децу за трапезу, наточи замедљане ракије, подиже чашу и рече:

»У здравље вама, децо! Имао сам вас, изгубио сам вас, а сада вас је опет Господ мени повратио, услишавши топле молитве и тешке уздасаје мога рањенога срца. Уверен сам, да вас више ништа од мене отуђити не може. Страдањем сте се осведочили, како су тешке родитељске клетве, па се уздам, да ћете се чувати, да не увредите више свога старог оца. Хвала ти, Боже свемогући, што си дао да доживим овај најсрећнији час у моме животу!«

Старац се усправи, подигне очи к небу и рече са блаженим заносом:

»Ти си слушао откуцаје мога ражалашенога срца, ти си гледао сузе моје, до тебе су допирали уздаси и вапаји моји. И ти ниси презрео мене остављена и немоћна старца, смисловао си се на мене и повратио си мир мом духу. Сад ћу умрети спокојно, јер видим крај себе уздање своје, сина свога и кћер своју...«

Старцу запе реч у грлу, он погледа децу своју и мило им се насмеши...

»Куцнимо се, децо!« рече мало за тим. »Па отпојмо свету божићну песму!«

И по старчевој тихој соби разлеже се: »Рождество твоје —«

Свима беше срце препуно милине.

XXV

Миле се раскрстио за веке с Катинком. Они се расташе без икаква узбуђења; и једно и друго је увидело, да се у свему разилазе, а у ничем не саглашавају. Њих је саставила само часовита, пролазна страст, а кад је она уминула, није остало ништа заједничкога, што би их могло целога живота једно другом привлачити и слубити тако да буде једна душа у два тела.

Катинке је нестало из Липовца и Миле је увидео, да ту не би могао основати праве породичне среће, јер ма да се Липовчани према њему окренули, ипак би вазда остала усмелена, која би могла у породичном животу изазвати несугласје и немир. За то је одлучио да прода кућу и да пресели у други крај. И стари отац његов сагласио се с тиме. Миле је продао своју кућу и земљу странцу за лепу свотицу, којој је стари отац придодео приличну уштеду своју, те су сви заједно преселили у друго место, где живе сами Срби, а нема изгледа, да ће и онамо продрти страна најезда.

Како се чује, Миле се тамо лепо оженио Српкињом девојком, газдалук му лепо напредује, сестра га потпомаже и заступа матер, а старац љуба на коленима здрава унучића и гледа у њему подмладак свога имена, за које

је држао да ће га погрешком синовом посве нестати. Приповедају, да се старац чисто подмладио.

* * *

А ти, моје лепо Српство, хоћеш ли се ти подмладити?! Геније, који бдије над судбином Србиновом, шапуће ми, да хоћеш... Остао је здрав корен, из којег већ пробијају здраве младице. Настојаћемо, да те младице узрасту бујно. Натапаћемо их истинском просветом, закриљивати од непогода вером у сјајну српску будућност, снажити славном прошлошћу нашом, шат се — а да ће Бог! — развију у јако стабље, којем више никакве непогоде не ће моћи нахудити. Процвашће Српство и ојачати, и биће, што је некад било.

Јован Добријевић

ДНЕВНИК ЈЕДНЕ ЖЕНЕ

ОД ОКТАВА ФЕЉЕТА

(Наставак)

VI *Исти дан. Поноћ.*

Во вече било је мање хучно и мање банално него досадашња вечера. „Присуство команданта d' Eblis донело је мрза“, вели Сесила. Ја мислим, да је само нешто изменило топ нашега маленог круга. — Често сам већ у друштву опазила утецај, који изазове одиста знаменит човек већ само својим присуством. И нехотице и незнајући даје свему неки нов вид. Са свим је свеједно, а говорио а ћутао; доста, да је ту. Сваки се труди да се колико може уздигне до њега, па се некако чисто подмлади. Тако се онда забавља све живље а забава се диже на виши ниво. Најнезнатнија питања постају важнија, весеље бива мирније и привлачније. Његовим је присуством човек у исти мах и узнемирен и развеселен. Покаткад се осећа чисто лакше, кад он оде, али ипак човек жали и чини му се да је његовим одласком понижен; човек опажа, да не полаже никакву важност на оно, што говори, јер он више не чује, нити на оно, што чини, јер он ништа не зна за то.

Данас после подне одвезао се господин de Louvercy на станицу, да дочека свога пријатеља, команданта d' Eblis; ја сам, пола случајно, а пола од радозналости, била у својој облачијоници, кад су кола узврјала у мало дворште; кад сам чула кола мало сам уклонила завесу. Господин d' Eblis скочио

је с кола па је смејући се раширио руке у сушет господину de Louvercy, који се, такођер смејући се, на грудима свога пријатеља спустио на земљу. У тој малој пријатељској церимонији учинило ми се да лежи дирљива усмелена на страшни догађај код Кулмијера, те сам покушала жестоке душевне покрете за време битке и грозничаво јуначко одушевљење да прикажем себи на ова два лица, што се у овај мах смејала.

Господин d' Eblis, дошао је на ручак преко к нама. То вам је човек средње величине, нешто укочене спољашности и оне строге и правилне елегације, која карактерише официра у цивилу. Мора човек признати: лице господина d' Eblis има нешто строго у себи, чак нешто немилостиво; лепе хладне црте, густе уфитиљени бркови, веома црне и веома мирне очи, то је све, што се опажа на први поглед, а то баш не задобија бог зна како. Но чим му око усана заигра најлакши осмејак, проспе се по том лицу израз добротe, који човеку улије поверења. Чим проговори неколико речи, човек се охрабри, јер његов је глас напредно благ и мелодичан. Човек се и зачуди и обрадује, кад испод тих страшних бркова чује ту музику.

Ја сам се за ручком чешће тако обрадовала, јер сам седела до њега. С почетка смо ћутали обоје; ја сам била нешто поплашена а управо можда ни

он није био много слободнији од мене; јер ако он изгледа строг, и ја се правим строга, па већ сам често опазила, да у први мах удем да застрашим. Наједаред пробије он лед па ће: „Госпођице, о Вама сам данас слушао доста.“

— Како то, господине?

— Већ сам дознао, да сте милостива срца према несрећнима.

— Господине...

— Ојутрос сте се веома лепо показали мом пријатељу Рожеру... Ја већ знам!

— Боже, ја мислим, да би на мом месту свако то исто био урадио.

— Без сумње... свако даје милостиње... само се пита: како...

На то сам ја одговорила, како ми његова хвала ласка, јер он уме чинити добра дела и за цело би господину Рожеру више био помагао, но што сам ја била кадра.

Он се наклони и рече тужним и благим гласом:

— Не знам да ли сам му учинио велику услугу... што сам га оданде изнео.

Нас двоје смо се били упутили. Сад није било више разлога да се зауставимо те тако наставимо, правећи једном другом компimente а уз то исказујући своје назоре о многим стварима, нарочито о музици Рихарда Вагнера, коју он бегенише а ја не бегенишем.

На жалост нас Сесила чудном будалаштином прекине. — Она се опет данас упела да засмеје попу кад није па на једаред две трешње, које су висиле о једној петељци, метне на врх свог носића па се стане намештати да их одржи у равнотежи. Сви се стали смејати а господу de Valnesse ударише одушевљено тапшати. Тада Сесила викне слугу, одели обе трешње, сваку метне на један тањир па рекне слуги:

— Однесите ово господину Анрију de Valnesse.

— Ово подајте господину Ренеју.

Док су њих два поносито задевали трешње у рупице за дугмета на својим капутима, посматрао је командант d'Éblis тај приказ некако као да се чуди. Сесила опази то па са обичном својом смелом најивношћу рече:

— Ви се канда чудите, господине команданте?

— Боже сачувај, госпођице!

— Извините... Изгледате заиста као да се чудите... Дед, будите искрени! Моја Вам шала изгледа прилично непристојна, је л' те?

— Госпођице, све, што Ви чините, изгледа мени лепо.

— Не... имате право... није било лепо... али

ја ћу Вам разложити свој карактер, господине команданте... мој је карактер веома заплетен и чудновато склопљен... и одмах ћете разумети како... у мени има и анђео и ђаво!

— Боже мој, госпођице, рече господин d'Éblis, у том погледу има доста Вама равних... Сви ми имамо у себи анђела па се трудимо мање више да слушамо његов глас, а и ђавола па гледамо мање више да га ућуткамо... Међу тим тај ђаво, који Вас је навео да обесите трешње о пос, мора да није баш тако опак ђаво!

— Хвала, господине команданте! на то ће Сесила. Ја сам прогутала пилулу... но била је ушећерена. Као што сам јутрос рекла Вашој лепој сусеткињи: Ви сте прави отац за мене.

Господин d'Éblis насмеши се па се наклони а онда нас двоје наставимо пређашњи разговор. Ако смем закључивати по неким знацима, то мора да је тај храбри војник исто тако добар син и пријатељ. Некако озбиљно а уз то нежно каже: „моја мати“. Па те се две речи непрестано враћају на његове усне. „Моја је мати желела... То је рад моје матере... То се допада мојој матери“ — чак му се у један мах отела реч „мама“. На то је лако поруменео па се брзо поправио; но тај детињски назив, изречен благим тим гласом а са тог мушког лица, бејаше баш красан.

После ручка приђе Сесила са несравњеном својом умиљатошћу команданту па му пружи руку, да утврде мир. Прилично се дуго разговарали у једном куту а уз то сваки час погледали преко у мене; отуд сам ја закључивала, да су говорили о мени.

Кад је Сесила после прошла поред мене, шапнула ми је: „Ти, слатка, баш пустошиш по генералном штабу!“

Мени није било ни на крај памети да пустошим; али ако та опаска хоће то да значи да сам му ја симпатична, то ми је онда веома мило.

На неколико тренутака после тога замолише ме, да нешто отпевам. Имам доста јак и доста добро школован мезосопран, али не волим јавно да певам, па како то знају, то не наваљују много на мене. Међу тим ипак седнем за гласовир па почнем из „Норме“ каватину: *Casta diva* —. Веома сам се зачудила, кад сам већ после неколико тактова опазила, како господин d'Éblis лагано отвара врата па излази. То ми се учинило да није бог зна како учтиво. Но при свем том сам невала с вољом и са пажњом, као што обично све чиним што чиним. Баш сам завршила а сви ми стали повлађивати, у исти се мах опет појави господин d'Éblis па приђе мени.

— Госпођице, прослови а руком покаже на прозор, који је због топлога вечера био отворен — Роже седи доле у дворишту на клупи. Необично би Вам био захвалан, кад бисте хтели још једаред отпевати ту каватину из „Норме“.

— С драге воље!

И од свег срца радо запевам наново.

Мој је труд био обилно награђен. Госпођа де Louversy, која је, док сам ја певала, сва срећна

(Наставиће се)

П О У К А

ПРАДОМОВИНА СРБА

(Наставак)

II Срби у древној Јелади

У древној Јелади, у тој класичној некада земљи њепоте, најстарији писци прије Јелина налазе народ, који су називали Пелазгима и за који изрично кажу да нијесу били Јелини. Тако Хекатен Милићанин, који је живио око 500 год. пр. Хр., суди по преосталијем споменицима, а то су киклопске грађевине, да су „варвари“ од давнина пребивали у васцијелој Јелади. У Атици да су живили они Трачани, које је довео Еумолпо. То његово суђење потврђује истовјетност „киклопске“ рушевине пелазгичке куле на сјеверној страни вардарске Демир-капије са останцима киклопскијех развалина, које се и данас налазе у Јелади код Микене (Атрејева благајница и лавља врата), потврђује и Мела (II. 2.) који вели, да на Атосу живе Пелазги.

Иродот опет приповиједа, да Атињани од давнина припадају пелашкоме народу. Пелазги су, вели он, говорили варварскијем (туђијем) језиком а када су Јелини доселили се у Грчку, атички народ, који је пелашки, прометне се у Јелине и промијени свој језик. И јелинско племе, које је било малено, нарастало је до мноштва народа, јер су поименце Пелазги приступили к њему и многи други народи варварски и претопили се у Јелине. Аристотеле доноси вијест, да су Трачани из Абе у Фокиду дошли на Еубеју, и ту се настанили под именом Абанта.

Ове вијести, које долазе из тако древне добе, потврђују за своје доба писци, који су живили у много позније вријеме. Страбон тврди, да Трачани и Епироћани и сада (19 год. посл. Хр.) живе уз Јеладу. А колико је Грчка морала бити насељена оввијема народима прије, кад варвари и сада још

стојала код прозора, кад сам ја завршила, наслони се на прозор па нешто довикне свом сину. За тим приђе мени, загрли ме и тронуто рече:

— Хвала у име његово и у име моје! Од дуже је времена ово први пут, како у његовим очима видим зрачак среће.

То је одиста успех, што сам тог дивљака измала из његове пећине; ја се тим и поносим те сва блажена лежем у постељу.

живе у највећем дијелу Јеладе, која је негда била земља сама за себе. Виргилије пјева: Трачани бијашу некада жестокијем управљани Ликургом а Ливије свједочи, да Етољани, Акарнанци и Македонци говоре једнијем те истијем језиком*).

Јелини дакле нијесу прасједиоци древне Јеладе, него Пелазги, Трачани и Македонци а то су Словени. Према томе и име Пелазги словенскога је поријекла. Словени су радо живили по шумама и брдима дакле и у Јелади по *lazech* (по обронку брда), због чега су названи *Polazci*, *Pelagii*.

Као старије обитаваоце може бити да су их познији Јелини назвали *Graeci*, али су их Граеци-ма као обитаваатеље гора могли назвати и словенскијем именом *Goreci*, *Greci*, Горани. И данас су у Јелади двије Загорске, једна у Епиру јужно-западно од Пинда а друга у Тесалији источно од Пелијона. Јер су ове Загорске релативна имена, шта је природније, до да имена Загорица и Загореци претпостављају имена Горица и Гореци?

Али вели се име *Grassia* дали су Јелади Римљани, јер су онајприје дошли с њима у дотицај *Graeci*, бродари око Додоне, и по њима да су назвали све Јелине. И то је име без сумње постало од *Goraeci*. Иродот (II, 52) потврђује то, јер вели, да је пророчиште у Додони пелазгичкога поријекла.

Ако је напoкон истина, да су се Јелини испрва *Seloi* називали, тада је и то име словенскога поријекла, јер су обитаваатеље Атике били дјеломице горани, дјеломице морнари а дјеломице сељаци (*sed-*

*) *Thraeces erant acri quondam regnati Lycurgo. Eneида K. 3 — Aetolos, Akarnanas, Macedonas eiusdem linguae homines. Livius XXX. 39.*

laci, Selladoi), који су у равници имали свој по-сјед (selo).

Омир још не зна за име Јелини. Он назива народ или по граду или по предјелу, у коме живи. Тек после тројанскога рата склопе некоји градови савез и становници њихови први се назову Јелини-ма. Позније постаде име то опћенито за све обитаватеље Јеладе. Варварима називају се од тада сви нејелински народи т. ј. који живе ван Јеладе. Најпрви су тако названи по свој прилици Трачани и Македонци, који и данас мјесто φ изговарају β (b). Касније су свакога странца називали варваром.

Тесалија, у којој се спомињу Трачани као први прасједиоци, појављује се као прво огњиште јелинске културе. Орфеј, кнез Трачана, бијаше први велики пјесник. Он учаше древне Јелине музици, пјесми и религији. С тога и вели Пиндар, да је Орфеј отац пјесништва, а Еврипид и Аристофан да је зачетник мистерија. Еврипид назива његове пјесме „трачкијема таблицама“.

Кад су Трачани и Пелазги били преисторијски обитаватељи древне Јеладе и учитељи Јелина, онда је ближе истини, да је трачко-словенски језик више утицаја имао на стари јелински језик него ли што је стари јелински језик утицао на словенски језик као што се данас учи. Та Словени живљаху у највећем дијелу Европе, Јелини пак запремаху само мален дио балканскога полуострва. Не може се с тога ни помислити, да је јелински језик толики утицај имао на Словене, да је мноштво јелинскијех ријечи постала општа својина свијех Словена. И историја каже, да су Јелини попримали много словенскога и да су словенски и јелински језик врло сродни. Тако каже Страбон: „Атињани пак устрајаше као и увијек и у осталијем стварима туђинаца, јер су многе туђе свете обреде попримали, тако да су у веселијем играма премноги трачански и фришки отијевали. А и Платон спомиње бендидијске (вендијске, словенске) игре, фришке пак Димостен.“ А велики римски пјесник Овидије, који је потпуно разумијевао јелински језик а у прогонству у Томима тако савршено научио гетски језик, да је њиме пјевао пјесме, вели: „Језик онијех, који су се родили у овђешњијема јелинскијем градовима, сасвијем је наличан гетскоме језику и није ништа друго до језик који се говори гетским нагласком, те је разлика врло мала.“

С тога је близу памети, што имена многијех мјеста, гора и ријека класичне Јеладе имају словенски коријен. Н. пр: имена мјеста: Brisea, Bura, Eserus, Halysaca, Homolium, Horeum, Leucas, Lebadea, Phoronicum, Olenum, Sellasia, Sperchia, Stantyra,

Sicorium, Temnos, Zemene, итд.; имена гора: Halesius, Homole, Scolis, Tomeus, T(a)marus, Temnos, Pretus, Stena кланац у Епиру итд.; имена ријека: Peneus, Porina, Selenus, Selleis, Thiessa, (Tiassus), итд. И дан дањи имаде по васцијелој Јелади мјеста, која имају словенска имена.

И вјера Пелазга свједочи, да су били Словени. Иродот (II, 52) вели, да су Пелазги вјеровали у једнога Бога а да нијесу познавали више богова. Ове и њихов култ научише позније од Мисираца а Јелини научише од њих као од својијех учитеља. Рекао би да је многобожаштво од пелазгијех прешло и другијем Словенима. Н. пр. за култ богиње Изиде, коју су поштовали германски Словени, вели Тацит, да је туђ, а зар није вероватно, да су га сјеверни Словени примили од своје јужне браће, који су га примили од Мисираца?

Прокопије и Хелмолд приповиједају, да су и Словени испрва вјеровали у једнога Бога а послеје видимо, да и они вјерују у више богова.

Познато је, да су древни Словени вјеровали, да њихови богови пребивају на храсту. Кад Иродот (II, 55) каже, да су додонски Пелазги уредили своје пророчиште код некаке букве, а други писци веле код храста, није ли онда додонско пророчиште словенскога поријекла?

Јелински Словени имаћаху као и сви други Словени своје жупане, који су управљали свом жупом и у којима су се покоравала сва племена. Зонарае спомиње једнога по имену: Aminander Athamaniae, Thessalicae gentis regulus (Migne, CXXXIV. 755).

У VI стољећу долази и у Јеладу име Словен са прекодунавским Словенима. Њихове провале разбудише и јелинске Словене, потомке исконскијех Пелазга, те се и они за цара Константина (746—799) коначно ослободе власти византинскијех царева. Тесалија, Ливадија, Пелопонез и Епир бијаху слободни. Ну цар Никефор (802—811) покори их из новог и дарује их страном патарскоме архиепископу, страном им наметне Zolazinu (кад је цар долазио (Zolazil) у њихово село, морали су га хранити). Најупорнији од свијех јелинскијех Словена бијаху Милинци и Језерци, коју су живили по Тајгетовијем гудурама. Они су плаћали силан данак. А јер се тај врло насилно побирао, обрате се они молбом на цара Лава, који им смањи данак, бојећи се да не изгуби Пелопонез. То свједочи, колико је јелинско Словенство силно било, а таковијем није могло бити, да се овамо тек у VII стољећу доселило. Него Словенство је у древној Јелади мало по мало падало, док га није у XV стољећу са свијем нестало. Слаба веза словенскијех племена, јача просвјета Грка на

удружена сила државе и цркве грчке уништише Словене све до ријеке Бистрице.

Кад су Пелазги, прасједиоци древне Јеладе, били Словени и дошли већијем дијелом из Македоније, ђе смо нашли Србе, онда се само по себи разумје, да су и јелински прасједиоци били Срби. То засвједочавају и многа топографска имена од коријена „Срб“, као што су: *Σερβίανη* (Србљани), *Σερβιανή* (Србљана) и *Σερβιανή* у Епиру, *Surbi* (Срби) на залијеву Воло, *Σορβη* (Срби) у Фтиотиди у Тесалији, *Σερβιάνη* (Србијанка) у Коринтији, *Σορβίαν* (Србани) у Елиди, *Σέρβον* (Србе) у Аркадији, *Σορβη* (Срби) у Ливадији, *Σορβίσιον* (Србица) на Еубеји, *Σορβοτά* (Србота) и *Σορβίσιον* (Србица) у Месенији, *Σορβείκη* (Србејка) и *Σορβίσιον* (Србица) у Лаконији (Летопис Матице Српске 104. 43.).

* * *

Да су Милинци били Срби, даде се посебице доказати. У животу св. Никона Метакоите, који је живио при крају X столећа, називају се Милинци

(Наставиће се)

ТЕЛЕСНИ И ДУШЕВНИ РАД У РАВНОТЕЖИ

У најновије доба велика се пажња обраћа здрављу деце по школама. О томе питању професор Нусбаум у Минхену вели ово:

Када све скупим, што сам искусио за двадесет и девет година мога лекарског посла, онда морам рећи да сам за сво то време имао тек неколико болесника, који се разболели за то, што су сувише напрезали своје кости и своје мишиће (мускуле); али многе стотине болесника посматрао сам, који су себи болест навукли дугим душевним послом, и у овим приликама често је било немогуће болеснике са свим и потпуно излечити. Ја сам дошао до уверења, да склоп човечијег тела није удешен за седење за столом па да се штудира, него за телесан рад. Нашао сам, да су најсретнији и најрасположенији они, који сеју и ору и већи део дана проводе у кретању по свежем ваздуху. Таквим људима баш слатко пада њихова иначе проста храна; код таквих људи никад не ћеш чути, да се туже, да им смета штагод варењу у стомаку, да су троми, да имају конгестије у глави, или да су им живци узрујани.

Са свим друкчије се осећају чиновници, учењаци и уметници, у ових је често врела глава а хладне ноге, често им желудац споро ради, а дебело црево нимало. Мало ћеш наћи међу овима, који се не

Мирмидонима*). А да су Мирмидони били Срби, види се из једне критске пјесме „*ο μερμιρνας*“ (***)— мрав, за кога се пјева, да је „Србина син, Српкиње син“; види се из Гизебрехта, који вели да је корушки војвода осумњичен, да ће (год. 1015) помоћу Хрвата и Мирмидона (т. ј. Срба) да удари на њемачкога цара****); види се из једнога старог ћириловскога рукописа, у коме пише: „Наум же и Климент придоме в странах илирских и ми(р)миндонских“****). Климент бијаше епископ у Охриду а Наум сагради на Охридскоме језеру манастир св. Аранђелу Михаилу; дошли су дакле у српске земље.

*) *Milingi quidam spiritus ex ethnicorum gente quos indigenae Milingos pro Myrmidonibus vocant, homines erulentos et latrocinii innutritos incitarunt, ut monasterii pericosa — praedarentur.* Летопис Матице Српске. К. 129. стр. 44. у примједби.

**) *ο μερμιρνας* сјећа на Мирмидоне, док је *μερμιρνας* ближе Милинцима. Летопис Матице Српске. К. 129. Стр. 45.

***) *Ergo dicunt ipsum Adalberonem, confisum Cruwatis et Mirmidonibus, rigiae potestati velle resistere cuius occasionis timore.* Летопис Матице Српске К. 129. Стр. 47. у примједби.

****) Срећковић, Историја српскога народа. К I. Стр. 303.

С. Кончар

туже на непрестано раздражене живце. Код ових људи све је мање угодности, пријатног осећања и доброг расположења. Ми знамо, да сваки орган, који се употребљује, стиче више крви, његове крвне жиле се шире; па кад је доказано, да кроз мишић, који ради, крв струји много више, него ли што струји кроз мишић који мирује, онда то зацело стоји и за мозак. Има ли у мозгу више крви, то бива само на штету других органа. За то буде у ногама и рукама мање крви, за то су хладне, а мозак има и сувише. Но што је више терета у томе централном органу а мање крви у периферији, то се непријатније осећамо. Што пре наиће таква несаразмерност у човечијем телу, што је дакле индивидуум млађи, то су штетније последице те поремећене равнотеже. Друго је пак ако је тело човечије са свим стало на снагу, тада су његова ткива постала већ чвршћа, његове све разне мембране (кожице), и све његове крвне жиле мање се растежу, него ли што је у са свим младих, нежних особа. За то ће зрео човек више шта да поднесе, него ли што ће поднети младић и дете.

Буде ли несаразмерности још код детета, то је штета очигледна и стална; и да се дође до здраве равнотеже, треба жртава и у времену и у новцу, које се ретко може да нађе. Хоћу ли јасније да

се изјасним, то морам рећи, да ће цела будућност једног човека бити несносна, ако се такви надражаји одомаће још у детињем добу. Са свим је погрешно, што се држи, да ће деветогодишње дете више научити за 7 до 8 сати, него ли за 4 до 5 сати. Ја сам често пробао, па сам се уверио, да је неко дете једног јутра за четврт сата више научило, него ли дан пре у вече за један сат, ма да је десет пута прочитало оно, што је имало да учи. У првом случају је уморено добро испавано, један сат је трчало по башти, мало се одмарало и нешто јело; у другом случају је преко дан седло 7 сати и дошло кући са врелом главом, укоченим очима, уморено и преморено.

Увек се говори о претоваривању, па један под тим разуме ово, а други оно. Један вели, учевни предмети су томе криви, а други опет, да је томе крива метода учења. То није! То обадвоје ни најмање није криво, нити је узрок претоваривању. Претоваривање у томе је, што од увече до ујутру морају да се реше такви задатци, које можда само једна даровитија десетина ученика може решити, а да не мора ништа откидати од апсолутно потребног сна; то значи мозак упропаћивати, нервним га правити. Деца треба да су после 9 сати већ у кревету, а пре 5 никако не треба их будити, иначе не ће им се мозак као што треба одморити. Као што је познато, сељаку и надничару доста је пет сати да спава; али ко ради главом, тај треба барем да спава седам до осам сати; а деца још и више.

Ја држим, да је данашњи принцип са свим добар, наиме, да је дете цео дан у послу; само већи део времена треба да је посвећен телесном унапређивању, па и то, ако може бити, на свежем ваздуху. Са свим је добар почетак, што је гимнастика постала облигаторна, само ја држим, да је данашња доза те дивне медицине скоро хомеопатична, која тешко шта да помаже. Ја сам тврдо уверен, а и будућност ће нас поучити, да ће се сваки дан морати по више сати гимнастикovati, и то наизменце телесно вежбање па душеван рад, хоћемо ли, да дете остане здраво. Исто сам тако тврдо уверен, да се много лакше учи, кад је тело ојачано, када душевна запетост не траје по толико сати, као што је данас скоро по свима школама.

Изузевши неколико даровите деце, код већине деце данас буде већ после подне, али увече увек, да мозак споро функционише, и када то наиђе, онда мозак врло мало може да схвати, највише после великог напора ако механички научи — набућа — а смисао не може да ухвати. Потврду томе имам у своје рођеном искуству које сам стекао у више отмених породица, где су по моме савету слабију децу остављали до осме и девете године да са свим слободно расту и своје тело радом у слободном ваздуху да јачају, и највише старијој деци, ако су им њихови учитељи у игри по штагод казивали и учили их па и то само онда, кад су деца захтевала.

Када су ова деца почела учити у десетој години, учила су с вољом и радо, и тако су брзо напредовала, да су у шеснаестој години тако била изучена, као њихова старија браћа у то време, но с тим, да је њима учење било милина а тело им било уз то увек здраво, а код њихове старије браће псување и кажњивање није престајало од шесте године, и тело њихово остало је слабо.

Дакле свеколико моје лично искуство води томе, да ће будућност морати тело дечије игром и радом у слободном ваздуху припремати за науку и да ће за време учења тело непрестано неговати, како се не би дало, да се мозак претовари, и што је код хиљада узрок њиховом неугодном осећању. И ма да ће се на тај начин откидати од времена, ипак не треба се бојати, да ће се постизавати мањи успех у наукама. Напротив, што је данас многима учење — мучење, биће доцније учење на радост; тако ће престати још у детињству стварати се узрок нервној раздражености, која данас тако јако узима маха. Као што је познато, једним ударцем не можемо оборити дрво. Увођење гимнастиковања је први сретан корак на боље. Само прашњавае дворане за гимнастиковање треба напустити, па отићи на свеж ваздух у слободи; па онда треба ићи за тим, да се друкчији ред у школама заведе, и ја сам тврдо уверен, да се не ћемо кајати — резултат ће бити здрава равнотежа у телесном и душевном раду.

* * *

Андрија М. Матић

КЊИЖЕВНОСТ

BACILLUS EROTICUS

(Свршетак)

в) Трећи тип љубавних болести највише шкоди друштву.

Двоје се љубе и узели би се. Наједаред долази боља »партија« а она би морала да пође за недрагог, но... полуди. Родитељи се препадају, јер не знају узрока болести. У јасним моментима спомиње она његово име; родитељи чују, да је љубав узрок; моле је и преклињу: Узмите се!... Дођи к себи!... и она опет добија прву памет... срећа је готова!... Не испуњава ли се пак срећа, она скаче у бунар, он се убија или дође ма каква друга катастрофа.

Но време фабула је прошло и свет захтева пртање озбиљних узрока у друштву живота и у расплету друштвених свеза. Лафонтенове и Доситијеве басне бар су скроз измишљене те лепо не сметају ником, али приповетке такве су баш штетне по образовање људско.

Тај тип манијакални или меланхолични у правом смислу прилепчив је, јер један пример изазива други. Зло се даље шири по добро; зло се већ уврежило у свету и ми видимо, где после приповедача, који то лепше умеју искитити, репортери по новинама сваким даном све више доносе дуге белешке о самоубицама, о полуделима, а за узрок наводе несретну љубав. То заљубљен свет сваки дан чита и у нежности својој уздише за бедним жртвама несретне љубави. Али наука судске медицине изриче строг суд над таквим и репортерима и приповеткама, те вели да су баш оне криве, или да су боље рећи песници такве болесне љубави (као оно и Вертер и Бајрн) криви свему том светском чуду и покору, јер својом дреком — а много их на жалост има — разбуђују идејале такве љубави још од рана детињства, да се сваки одмах несрећан осећа у љубави и да му са првог жутокљуног неуспеха ваља скочити у хладно Дунаво или сјурити куглу у чело, да би сав нежни и поштени свет, читајући нотицу и чујући о несретној љубави, за њим заплакао!... Ако ико, родитељи, мислим, да ће ме разумети моћи! Али шта вреде писмене опорукe свету и сви тужни опрштаји са родитељима кад хладна судска медицина изводи баш из тих писама закључак, да

су сви ти јунаци шенули памећу — ergo, да су им лепо искићене приче болесних песника мало по мало заврнуле мозак!...

Но у обрану и таквих писаца, а да баш много себи не уображавају, да су својим делима чуда починили, морамо науци за истину рећи, да они нису познали своје јунаке и да су то од порекла будале, јер у здравом од рођења духу и телу нису они ништа у стању својим причама произвести до само за неко време главобољу и мрзовољу. Статистика полуделих и самоубица из љубави доказује, да те силне приче или несретна љубав сама без прича може поспешити трагичан свршетак само у јунака слабих живаца и рђава васпитања, а понајвише опет код дегенерисаног потомства, где се радо душевне и живчане болести одомаћиле и код особа дегенерисаних кроз свој неморал. Шат и ова примедба не буде коме на одмет!

Уз то јадне репортере и песнике много пута луде вуку за нос, јер они све лудима верују, што ови трабуњају. Љубав игра велику улогу у душевном животу човекову, као и други афекти, али меру њихову знаде медицина и рачуна према томе с њима, али је исто тако увидела, да баш они мужеви, који се по лудницама са љубоморе на своје жене туже, да су им неверне, нису дошли у лудницу због бога Амора, него због бога Баха. Једна од константних т. зв. фикс-идеја у delirium-у tremens јесте еротично бојадисана, невера жена, а те су жене баш узор честитости и поштења. (Гл. Хофмана и Крафт-Ебинга Психијатрију.) И ма да је страшно и јадно — што рече Шилер — гледати човека у лудилу, морамо ипак бити објективни и не смео одмах за сваким сузе пролевати.

А директан узрок лудилу у здраву телу не може бити љубав. Као и другој опасној телесној болести, здраво тело одолеће и љубавној болести. Колико је њих сретно у љубави? Подлегне ли, не ће заиста подлећи у облику смрти или лудила, као што и здраво тело не ће одмах пасти у сушицу услед лаке прехладе. У здраву телу превалира воља за живот, јачина

здравих ћелија, подобних за живот, већа је од тежње оних ћелија, које теже паду, миру и смрти.

Прича, као и песма, мора бити бистра као суза и сјајна као роса и мора оживљавати као вода са горског студенца. Она мора крепити, уздизати дух, да не клоне, а не сме слабумним примерима меку душу омладине навлачити на зло. А љубав нек је најсвежији извор живе воде! До какве ли се висине стрпљења и самопрегоревања узвисила љубав хришћанска према ближњем у религиозној системи Хришћанства! И какве ли жртве треба и како узвишена треба да нам се приказује брачна љубав, која држи овај свет! Нек се прекине једном са том филистарском усиљеном причом о љубави и последицама јој у лудилу и сушици и нек се пређе цртању друштвених заплета и утецају симпатије и љубави у свесну роду људском!

Рекосмо, да је љубав снажна представа о спољашњем свету, кадра да потисне све друге представе моментано са нивоа свести и да заталаса живце целог тела. Но у здравом телу и духу не може та представа ипак произвести преокрет душе, свих чула и осећаја. Здрав разум и његов центар спречавања меће увек своју брану превласти једне снаге, те колосек душевних представа не ће бити за увек поремећен. А по науци једна ма како силна душевна струја у здраву телу не може довести до дегенерације свију ћелија — до лудила. Ако наступи компликован процес, наизменично деловање душе и тела, потрес и слабљење, може доћи до еволуције.

Непрестано навађасмо, како не треба да се пишу приче те врсте, али да наведемо — та гледамо сваким даном у животу фактично побуде за те приче — како треба да се представе такви појави у интересу истине и доброг утецаја њихова на дух човечји, кад их песници радо узимају за сиже, јер су они а ргиогі згодан предмет да заинтересују читаоца и судбином својом кадре да произведу саосећање његово. У туђој књижевности знамо, да је Зола у својој »Магдалени« и циклусу »Макарт-Ру-гон« добро применио научне принципе на лепу књижевност

А и ми Срби можемо се похвалити једним делом, које може бити узор сваком, ко хоће да у лепу руху лудило прикаже, да види, како се и на том пољу може лепо науци удовољити.

На суду браниоци морају да се задубе у мишљења стручњака при обрани кривца, а то мора чинити и песник, ако хоће, да стече признање и допадање публике.

То је дело П. Адамова прослављени »Јоле«. Јоле је још као дете друкчији но остала деца; плаховит, дрзовит, здрав, чио, смео, прегалац, бујан. Он расти под најпримитивнијим одгојем, те су према томе и друга племенита својства у њега мање развијена. Хоризонт виших мисли и представа скучен, а »средипште спречавања« слабо употребљивано. Њим је кадра у толико силније да превлада, кад је одрастао, она урођена најјача душевна свесна врлина, љубав. И он љуби здраву девојку и мисли, куд ходи, на лепоту цуре. И та љубав му се враћа и он плива у ненадној срећи. Скоро би се и венчали, но превелика срећа смела га. У њеној близини је сплетен, збуњен. Једном возио сено у двориште њена бабе. Угледав њу, која му је отворила капију, заборави накренути волове, кола замакла за капију, изврнула се и Јоле, колики је дуг слети са висине пласта на колима на земљу. Крв му појури на нос и на уста, лежи дуго у несвести и ми видимо јасно из тих редова, да је потрес мозга ту. Кад дође к себи, не сећа се ничега, али се сећа и даље ње и љубави своје, која је украј њега. Мисао та прати га и даље. Он мора у војнике. На мртвој стражи не оставља га мисао на љубав му; у том већ потре-сеном мозгу силна струја природне љубави породила јаку мисао, да му је сад да је види; љубави мозак не може да јој се опире, та мисао надвлада све друге и он одлучи, да иде да је види. Баца пушку и бежи у свој завичај, да види њу. Док је дошао кући, свитала је зора. Телесни умор, узрујаност душевна смела га је тотално и кад је дошао у родни крај, до куће њене — он је луди Јоле. Даље нам црта песник један красан и племенит јасан момент у блесастом жићу беднога Јола. Све је ту тако смишљено, образложено, да физијологија, философија и судска медицина са психопатологијом нема шта додати или замерити, те и стручњак лекар у питању истинитости описивања сижете мора одати потпуно признање. Језик и изражавање мисли је уз то у овој причи сасма прикладан и одговара свима захтевима уметности.

Према овом цртању је свакако бедаста, неоснована и фантастична љубавна прича у Си-

глететијеву »Циганину«, који се ваља ради лених песама још у нас пред озбиљном публиком приказује и забавља уобразиљу, а пркоси науци. У њему видимо театрално пренемагање луде, као да је мозак ћуп, који се час даје напунити, а час испразнити, као да је то све једно час бити паметан а час луд.

Психолошки моменти не дају се више без медицине разјаснити. А њен је аксијом: »mens sana in corpore sano«. Ко хоће да црта душу, не сме се олако титрати са осећајем човековим, као са каквим од дрвета предметом; он не сме заборавити на цео организам, јер сваки осећај струји кроз крв и месо, јер је тело резонанса духу. Дух задржава тело у полету и тело дух, и једно и друго штити и чува.

Цртати преображај духа, тешко је. Угледати се ваља на психијатрију, која прати свога болесника од колевке му до узраста. Свет се не задовољава више техничким скоком, јер лако се раскида ланац, у којем нема чврста беоцуга. Свет је постао неверан, није више лаковеран; јунак не сме бити фантом, но организам од меса, костију и живаца.

А мозак је орган телесни. Он је, као и крв и мишићи, састављен од ћелија. Јесу ли ове свуд здраве, биће здрава и душа, тај продукат наизменичног деловања можданих ћелија, крви и живаца са спољашњим светом. Биће здраво и оно, што чини душу, а то су мисли и осећаји. Телесне промене са болести, са грехова младости остављају у живчаном систему далеко већих промена, но само цигле представе. Ни један лекар није јоште тврдио, да је иједна мождана ћелија пожутела због саме представе. Но јесте, ако је пре тога механички уздрмана, растрована или ако ју је јаче претегнут живац растргао на паран-парче.

Понављамо, да ко се маши решавања овако тешких проблема, нек се лати и студије, јер само су бабе вичне тумачити те тешке појаве у животу лаком изреком »чини«, »нагазио је« итд. Процес душе је замршен и пре свега иште да се потпуно позна наука о телу човечјем.

Исто тако тврдимо, узме ли други правац лепа књижевност, који ће решпектовати и телесне и душевне особине јунака њених, да ће бити све мање душевно оболелих, страдалих и убица из љубави. Распростирањем хигијенских чињеница о наслеђу душевних и телесних болести, дићи ће се свест о здравој љубави у

поколењу, а престаће безначајна, штетна пренемагања. »Fortes creantur fortibus et bonis«.

Љубав највише може утецати на дух и то у првом реду. И др. Шарко се у Паризу заринуо да нађе болести са љубави у скроз здраву телу, јер, као што непрестано наглашавамо, у наследно болесну организму може до свега доћи. За пример је узео и на око је узео уседелице и нашао је од њих не луде, но хистеричне, јогунасте, злобне и пакоснице услед одвраћене или неиспуњене љубави...

Из свега тога видимо, да је љубав здрава, да она оплемењава човека. Друго што не може се ни микроскопом угледати, шта би bacillus eroticus произвести могао. Толико вреди она, у народну пословицу прешла песма: »Љубав није шала, но је болест права.«

Да завршимо.

Први тип болесних љубавника није толико штетан по читаоца, колико једино да кћерка постане каћиперка и маза. Други тип већ више шкоди, јер пречи да прогледа свет и сазна, како ће најбоље сачувати од заразе и себе и своју породицу, и да се што више свет о суштини и значају те несретне болести обавешује. А трећи тип наших болесних драгих у стању је да у ијоле здраву живчану систему фактично лудило и грозно растројство произведе.

Санкцијонишући плаштом лепоте зла и вековне грехове дегенерисаних породица и стављајући их за узор и као мученике за узвишене идејале, побуђујемо омладину, да их имитије, да се заноси њима. Не износећи праву слику њихова стања, пречимо их, да разложно и озбиљно мисле, јер да се дубље заронимо у те моралне развалине, видели бисмо на дну само смет и коров.

Лепа књижевност не сме бити пушта игра и забава. Она мора бити и поучна и писана за све слојеве народа, она мора тежити за савршенством људским, а то је за истином, мора дакле напоредо ићи са науком. Кад свет бива све савршенији, мора и она дубље заоравати у њиву живота и све лепше и сјајније аломове на светло износити. Мора почивати на здраву, једру темељу и не сме будити болесне мисли и осећаје. Тада ће само одговарати и наукама и своје узвишеном смеру: покретању људског рода у напредак и усавршавању и оплемењивању друштва људског.

КЊИЖЕВНА ПОЛЕМИКА

ПРВА БИТКА НА СЕНТОМАСУ ГОД. 1848

Томе, што нам г. А. Ђукић тврди, да на дан првог непријатељског нападаја на Сентомаш није у њему заповедао Тодор Боснић, већ Стеван Сурдучки, и што је међу нама, који смо за Боснића, несугласје се изродило, мислим, да сам ушао у траг.

Сурдучки апсолутно није био лично у Сентомашу тога дана, већ у свом хауптквартиру у Чуругу; али се он сматрао номинално као врховни заповедник десног крила целе наше позиције на Јарку и у Бачкој, међер и оне у Сентомашу. То и Ђукић вели. Са тог гледишта он 8 (20) јула 1848 јавља о битци и победи на Сентомашу у Карловце. Ја сам убеђен, да Сурдучки у тој релацији није изреком рекао, да је он лично заповедао битком, већ да је та победа под његовим врховним заповедништвом извојевана. Канда ће бити, да се тај бој на Сентомашу у један и исти дан догодио, кад и Сурдучкога нападај и јуриш на Фелдварац. Е, онда, како је Сурдучки овај лично предводио, не може бити, да је он истог дана и на Сентомашу. Али ми имамо још неких разлога, уз оних пет, које сам навео у 29 броју „Стражилова“, те можемо поуздано рећи, да је Теодор Боснић први нападај на Сентомаш одбио. Нек нам служи као основа дан Преображења, 6 (18) августа 1848. Ту је у вече приспео ц. к. оберлајтнант Пера Бига са шест официра и са четир стотине граничара варадинске регименте, и одмах узео заповедништво у своје руке. Кога је нашао као дојакошња заповедника те тврђаве? Ц. к. стражмештра и народнога капетана Теодора Боснића и с њиме до двеста граничара Варадинаца. Међер Бига није нашао ту ц. к. капетана и народног пуковника Стевана Сурдучког, јер иначе не би Бига ни смео узимати од старијег од себе — заповедништво, нити би га овај дао из својих руку.

Узмимо, да је Сурдучки при првом нападају био лично у Сентомашу. Онда је њега просто нестало са лица бојишта у доба између те прве сјајне битке

У Бечу 17 (29) јула 1894.

и Преображења. Сад да питамо: којим поводом и којим начином га нестале? Својевољно? Или по налогу патријархову?

Да је он себи при првом нападају и победи лично неувеле славе задобио, где би он својевољно то дивно место напустио! Метнимо руку на срце па се запитајмо, да ли би ко од нас тако што учињено? Никад.

А зар је патријарх хтео и смео, таквог славом окићеног заповедника просто збацили и команду у руке ц. к. стражмештру и народном капетану предати? И зар би ц. к. капетан и народни пуковник Стеван Сурдучки поднео ту увреду и то понижење? Никад. И зар би патријарх послао за команданта граду Сентомашу — ако и врло честитог — ал у ватри још неопробаног ц. к. оберлајтнанта Перу Бигу, кад је онде већ Стеван Сурдучки?

Биће дакле онако, као што ја рекох:

Сурдучки је био на дан прве битке на Сентомашу лично у Чуругу или при јуришу на Фелдварцу, али како се сматрао као врховни заповедник целог оног простора, у који спадаше и Сентомаш, онда је он написао ону релацију о битци на дан 8 (20) јула 1848 год. као номинални врховни заповедник. А да је тако, види се и по том, што је његова релација писана и датирана из Чуруга. То нам и госп. Ђукић вели.

Да је Сурдучки био лично командант при првом нападају на Сентомаш, онда би он, по дужности и по пропису, одмах сутрадан писао на патријарха релацију и јавио своју сјајну победу па би датирао из Сентомаша, а не из Чуруга.

Овако он јавља у Карловце сјајну победу на Сентомашу тек на шест дана после битке из Чуруга, а то за то, јер је чекао поуздана извештаја о току боја.

И овим мислим да је то питање решено.

Јован Стефановић Вилевски

САДРЖАЈ: Песништво: Прича. Сејина реч. Дневник једне жене. — Поука: Прадомовина Срба. Телесни и душевни рад у равнотежи. — Књижевност: *Vacillus egoticus*. Књижевна полемика: Прва битка на Сентомашу год. 1848

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фр. а. вр. на целу годину, 2 фр. 50 новч. на по године, 1 фр. 25 новч. на четврт године. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижарници Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижарница В. Валожина у Београду.